

CTITORII CÂMPULUNGENI REPREZENTAȚI ÎN TABLOURILE VOTIVE

ANCUȚA ELENA PUNGOI*

Un oraș important al județului Argeș, cu un trecut bogat, veche reședință voievodală a Țării Românești, cu o dezvoltare comercială intensă de-a lungul timpului este Câmpulungul, centru de cultură relevant și prin monumentele sale de cult ortodox.

Edificiile vechi eclesiastice ale orașului îi prezintă pe membrii marcant ai comunității locale, ne redau indicii prețioase despre societatea câmpulungeană, subliniind influențele vestimentare, care se înscriu în curentul socio-cultural muntean al epocii zugrăvirii lor.

Încă de la intrarea în urbe, se observă un monument maiestos, ansamblul mănăstiresc de la Câmpulung, cu o deosebită importanță, atât culturală, cât și istorică, care a jucat un rol important în dezvoltarea scrisului românesc, Mănăstirea Negru Vodă.

Despre biserica Mănăstirii Negru Vodă, deși o întâlnim menționată în multe surse lingvistice cu caracter narativ și istoric, nu găsim documente sigure relativ la anul zidirii. Amintind câteva repere, cum sunt 1351, data când voievodul Nicolae Alexandru Basarab a dăruit mănăstirii satul Bădești, și 1352, anul înmormântării lui Basarab I voievod, se poate trasa ipoteza că a fost construită mult mai înainte, probabil în secolul al XIII-lea.

Un alt document este o versiune arabă a cronicii Țării Românești¹ descoperită în anul 1970 la Deir-es-Sir, lângă Beirut, capitala Libanului. Acest izvor atribuie lui Negru voievod zidirea unei mărețe biserici la Câmpulung, în anul 1290, posibil Mănăstirea Negru Vodă².

Despre structura ansamblului putem spune că a suferit modificări, în secolul al XVII-lea, fiind complet refăcută de către Matei Basarab, după cutremurul din 20 iulie 1628³, lucru menționat și în pisană situată la intrarea în biserică⁴.

* Muzeul Județean Argeș, Pitești.

¹ Virgil Căndea, *Letopisețul Țării Românești (1292-16640) în versiunea arabă a lui Macarie Zaine*, în „Studii” 23 și 4/1970, p. 673-692.

² Gheorghe I. Cantacuzino consideră cele două izvoare: inscripțiile lui Matei Basarab și cronică din 1290 sunt puse sub semnul întrebării, intrând în contradicție (*Începuturile orașului Câmpulung și Curtea Domnească. Aspecte ale civilizației urbane la Câmpulung*, București, 2011, p. 47).

³ Ioan Răuțescu, *Câmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung-Muscel, 1943, p. 14; vezi și Gheorghe I. Cantacuzino, *Începuturile orașului Câmpulung...*, p. 65.

Această biserică mănăstirească, purtând hramul „Adormirea Maicii Domnului” a avut, la începuturile sale, și funcția de necropolă domnească, aici aflându-se mormintele primilor domni ai Țării Românești, Basarab I și Nicolae Alexandru⁵.

În urma cercetărilor arheologice s-a putut preciza ce s-a păstrat din lăcașul inițial, „pre aceeași temelie, cu aceleași pietre”, rămânând prima asiză din elevația bisericii inițiale, (actualul edificiu fiind mărit spre vest), precum și modalitatea reconstrucției celui de-al doilea edificiu de biserică construită în veacul al XIX-lea⁶.

Seismul din 1802, care a făcut să se prăbușească numeroase clădiri, a crăpat cupola bisericii Mănăstirii Negru-Vodă. Acestui nefericit eveniment i se datorește pierderea definitivă, peste câțiva ani, atât a monumentului de arhitectură, cât și a picturii lui, realizată în timpul lui Matei Basarab, de Pârveu Mutu⁷.

După afirmațiile preotul Ioan Răuțescu pictura monumentului a fost refăcută în 1831, putem considera că picturile originale din timpul lui Matei Basarab s-au pierdut zugravul⁸.

Astfel, ctitorii sunt reprezentați pe peretele vestic: Matei Basarab cu doamna sa, Elena și alăturat, Radu Negru și Nicolae Alexandru Voievod. Portretele lui Mechisedec, primul egumen, care se afla pe peretele nordic și cel al vornicului Pană Costescu, au dispărut în urma repictărilor ulterioare incendiului din 1932 izbucnit la Seminarul orfanilor, reparațiile efectuându-se sub grija patriarhului Iustinian în perioada 1955-1957⁹.

Primii sunt înfățișați *Matei Basarab* și doamna sa, *Elena* (Fig. 1), amândoi zugrăviți într-un stil neoclasic, care nu s-a păstrat prea bine, atât de specific secolului

⁴ † În numele Tatălui și al Fiului și ai Duhului Sfânt Amin. În zilele ducelui creștin și de Dumnezeu iubit creștin Matei Basarab voevod i g(o)sp(o)jda ego Elina cu vrearea lui Dumnezeu pus a fi D(o)mn creștin în moșia lui, adec(ă) scris-am de această sfântă bisearică ce iaste hramul Adormirei prea Sfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria, care o au zidit răposatul Radu Negru voevod, când au fost văleat de la Adam 6723 (= 1215) și au stătut cu nun(ă) pace, până în zilele lui Alexandru Vodă Iiaș, fost-au leat 7136 (= 1623) atunce s'au surpat. Iar dacă au dăruit Dumnezeu, pre creștinu Băsărab voevod i g(o)sp(o)jda ego Elina cu domnie întru moșia lui, socoti-au ca un D(o)mn milostiv, ca s(ă) ridice această sf(ă)ntă bisearec(ă) ca s(ă) nu piar(ă) pomeana moșilor, pentru că au fost și Măria Sa dentru acea rud(ă) bun(ă) și adev(ărată) ca s(ă) fie și domniei lui de pomeană la sf(ă)ntu jertfenic și de mare ajutor înaintea feții lui Dumnezeu întru veci Amin. - Dup(ă) aceea și acest (oraș) ce să zice Dălg(o)pol, să fie iertat de vama de pâine, să nu dea vam(ă) domnească; așijderea și orășenii să nu dea vamă de ceale ce vor vinde, cum iertați au fost de răposatul Radu Negru voevod. și cum scrie în cărțile ceale bătrâne, așijderea să fie iertați și de Domnia Mea, iar cine nu va întări, să fie proclat și anatema. Și s-au început această sf(ă)ntă bisearecă de fața temeliei în luna lui Iunie 22, de la Adam trecuți ani 7143 (= 1635). Și ispravnic au fost dup(ă) lucrul acestei sfinte bisearici, jupan Socol clucearul den Cornățeani și s'au nevoit și acest boiar cu tat(ă) inema și cu toată strădania pentru slujba Domnului său și pentru sufletul lui, ca să-i fie de ajutor. Și s'au săvârșit în luna lui August 24, când au fost leat 7144 (= 1636), (Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung, vol. I, București, 1999, Doc. 46, p. 181).

⁵ Gheorghe I. Cantacuzino, *Vestigii din zona vechii reședințe voievodale de la Câmpulung*, în „Revista muzeelor”, anul LXXII, Nr. 1- 2003, p. 41.

⁶ Gheorghe I. Cantacuzino, Spiridon Cristoce, Teodor Mavrodin, Ștefan Trâmbaciu, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la fosta Curte Domnească din Câmpulung din anii 1975-1977*, în „Studii și comunicări”, Câmpulung, 1981, p. 23-29.

⁷ Arh. Maria Muțescu, arh. Alexandru Muțescu, *Câmpulung-Muscel – Repere arhitecturale înscrise în cronică secolului al XIX-lea*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor. Seria Monumente Istorice și de Artă” (RMM-MIA), anul XLIX, Nr. 2-1980, p. 61.

⁸ Ioan Răuțescu, *op.cit.*, p. 72.

⁹ Gheorghe I. Cantacuzino, *Câmpulung, vechi monumente și biserici*, București, 2002, p. 31.

XIX, în ținute de aparat totuși nereprezentative în totalitate, secolului aparțin personajelor. Pe cap, ambii poartă „coroneta” cu fleuroane bizantine. El are mantie, agafată la gât, împodobită cu misadă, de sub care se zărește un anterior prins la brâu cu un taclit de culoare deschisă.

Fig. 1. Biserica Mănăstirii Negru Vodă, Câmpulung:
Matei Basarab și doamna sa Elena.

Soția sa, peste rochia cu guler rotund de horbotă, *freza apuseană*¹⁰, din care se văd mânecile puțin bufante, terminate, de asemenea, cu manșete de dantelă albă întoarsă, poartă un *caftan* cusut cu fir, costum împărătesc din „drapi d'oro” cu *cepezuri* și *chiotori de aur*, specific secolului XVII, haină asemănătoare cu cea de la Mănăstirea Arnota. Încălțăminte a acestora nu se mai poate distinge în tabloul votiv.

Alt personaj este *Radu Negru* (Fig. 2) fiind de fapt imaginea lui Vladislav I Vlaicu de la Biserica Domnească din Curtea de Argeș, purtând coroana cu fleuroane, *hlamida* de purpură bizantină, tunică scurtă, cusută pe margini cu fir, colanți și încălțăminte poloneză, pe când *Nicolae Alexandru*, care îi stă alături poartă *cavdionul* bizantin roșu, împodobit cu *misadă* cu sponciuri și găitane aurite, care lasă vizibile mânecile strâmte unei jupane aurite, lucrată asemenea în fir¹¹. Ca și celelalte fețe voievodale, acesta din urmă deține pe cap o coroană de tip angevin.

Un monument cu o relevanță deosebită pentru Câmpulung este Biserica Domnească, cu înaintea hramul „Sfântul Nicolae”, astăzi „Sfinții Mihail și Gavriil”. Din inscripția bisericii deslușim pe lângă anul edificării, 1721, și informații despre primii

¹⁰ Alexandru Alexianu, *Mode și veșminte din trecut*, vol. I, București, 1971, p. 346.

¹¹ *Ibidem*, p. 51.

săi ctitori și despre transformările suferite de-a lungul timpului¹². Monumentul ortodox este cunoscut în zonă și sub numele de Biserica Grecilor, denumire ce provine de la Nicolae Mavrocordat, care a refăcut-o în 1721, biserica fiind ulterior vizitată de către o serie de negustori greci¹³.

Fig. 2. Biserica Mănăstirii Negru Vodă, Câmpulung:
Radu Negru, Nicolae Alexandru Voievod

Ca urmare a noi daune, va fi reclădită în 1870-1889 din nou, fiind ultima intervenție de acest gen, care i-a fost adusă, păstrându-se pe zidul din față și cele două pisanii, prima datând din 1721, iar a doua de la 1889, anul construirii actualei clădiri¹⁴.

¹² †Această sfântă și dumnezeiască biserică care să cinstește și prăznuiască hramul sfântului și făcătorului de minuni erarhul Nicolae fost-au zidit(ă) de răposata Doamna Chiajna a răposatului Mircii-Vodă și de fiu său Pătru Voevod, decând au fost leat **7075 (1565-6)** și, de pe vremi slăbindu-să toate, zidul și desfăcându-s(ă) bolta, cât era să cază să primejduiască norodui, - dec(i) când **au fost acum în zilele(e)** prea luminatului Domn Io Nicolae Alexandru Voevod, preoții aceștii sfinte biseareci neavând puțința să direagă biserica, au adus aminte **Măriei Sal(e)**; dec Măria Sa s-au milostivit și au dat bun ajutor, **și** au mai **ajutat** ș-alți creștini, cine cu cât sau îndurat: dec, **fiindu** ispravnic **acestui** orașu dumnealui jupan Neacșul vornicul Piteșteanul, și văzându **că, de** nu se va surpa den temelie, nu s(ă) poate direage, s-au îndemnat **dumnealui den tot suflet d-a** puns d-au **surpat**, și den temelie s-au zidit **bisearică mai** mare, cu strane, puindu dum(nealui) și cheltuială decât **tot mai** multă, și isprăvindu-să zidul, iară dumnealui au zugrăvit și bisearica, altariul și tinda, ca să fie **tut(u)ror** celor ce au miluit și dumnealui veacnică pomenire, - fiindu slujitori sfinte bisearici **smeritul Gheorghe preot** și smeritul preot Ianache, care au fostu ispravnic și mult-**sârguitor la tot** lucrul sfinte bisearici: și s'au isprăvitu la **Iulie 8 zil(e), It. 7229(1721)** , (C. Rădulescu Codin, *Câmpulungul Muscelului. Istoric și legendar însoțit de călăuza vizitatorului*, Câmpulung –Muscel, 1925, p. 112).

¹³ Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 263.

¹⁴ Ion Popescu-Argeșel, *Mănăstirile și bisericile din Muscel la cumpăna dintre milenii*, București, 2000, p.77.

Pictura este cea realizată în 1889, de către Gheorghe Stoenescu, fost elev al lui Gheorghe Tătărăscu, asupra acesteia intervenindu-se printr-o restaurare în 1934-1935, care a constat în spălarea frescelor¹⁵.

Pe peretele vestic al pronaosului se află situat tabloul votiv, în stil neoclastic la primilor ctitori: *Doamna Chiajna* și fiul acesteia, *Petru al II-lea Voievod* (Fig. 3); probabil, copii ale altor reprezentări ale acestora, asemănătoare cu cele de la Mănăstirea Snagov¹⁶.

Fig. 3. Biserica Domnească, Câmpulung: Petru al II-lea Voievod, Doamna Chiajna.

Doamna este în *caftan* muntenesc, cu guler răscroît, detașabil de aur, împodobit cu pietre, acoperindu-i umerii, așa cum sunt citate asemenea gulere în inventarele timpului¹⁷. Pe dedesubt poartă o rochie roșie răscroîtă, lăsând observabile mânecile unei jupane albe, dantelate la manșetă. Peste părul lăsat lung, se află o coroană bătută cu pietre scumpe, nemaivând prinse acele binecunoscute pandelocuri

¹⁵ *Ibidem*, p. 78.

¹⁶ Alexandru Alexianu, *op. cit.*, Vol. I, p. 205.

¹⁷ *Idem*.

ale apusului, în schimb atârnă niște cercei lungi cu trei șiruri de mărgăritare. Alte obiecte de podoabă sunt șiragurile de perle la baza gâtului și un inel. Această expunere datând din secolul XIX, și-a pierdut simbolistica veacului inițial, când probabil Chinjana era reprezentată ținând în mână o năframă, aici ține o filă cu schița actualei biserici.

Petru al II-lea Voievod (Fig. 3) este înfățișat purtând o mantie roșie, tivită cu blană de linx, peste o dulamă azurie, prinsă cu chiotori și sponciuri aurite, cusută cu galoane de fir și la mijloc prinsă cu o năframă. Poartă aceeași *coroană angevină*, peste părul lung dat pe spate, bătută cu pietre prețioase. Fața îi este încadrată de o mustață. Ca și mama sa, ține în mână o filă cu planul edificiului, amănunt introdus probabil de ultimul pictor.

Alt lăcaș istoric, cu un tablou votiv impresionant, este biserica Marina, considerată de secol XVI, care pare să fie cea mai veche biserică din urbe, datată după Mănăstirea Negru Vodă. C.D. Aricescu considera că a fost zidită între 1100 și 1200, fără a susține cu ceva concret această afirmație, iar preotul Ioan Răuțescu o datează din secolul al XIV¹⁸. Săpăturile arheologice făcute, în 1966, de Flaminu Mârțu, au scos la iveală relicve din secolele XV-XVI, ceea ce dovedește că biserica exista în aceea vreme¹⁹.

Biserica Marina s-a reparat în 1696, conform inscripției din interior: „aflându-se din zilele vechi părăsită și neaflându-se ctitori ca s-o mai înnoiască și stând biserica necăutată, îndemnându-mă eu robul lui Dumnezeu Barbu de am înnoit-o într-u slava sfintei Muceniți Marina pe cât mi-au fost cu puțință și am făcut clopotnița den temelie precum se vede și-am cumpărat și două candelă de argint și o vie am cumpărat de am dat bisericii de pomeană”²⁰. Tot de atunci, se atestă și o parte din pictura din interior, respectiv tabloul votiv al ctitorilor.

Clădirea, așa cum o regăsim astăzi, s-a conturat în forma actuală de navă, cu două turle, în 1897-1899, când a fost adăugat și un pridvor nou, pictura nouă datând din această perioadă. Zugrăveala edificiului a fost restaurată prin spălare în 1938²¹.

Fresca votivă se află situată în pronaosul I, pe peretele sudic (Fig. 4), fiind o reprezentare vagă a ctitorilor din 1696: jupan Barbu și jupan Stoica, fiul său, care susțin biserica, și, ceva mai jos, feciorii celui din urmă și o jupâneasă, probabil soția sa. În dreapta, îl observăm pe jupan Bratu, iar mai jos îi regăsim pe feciorii acestuia, alături de o jupâneasă în vârstă.

Bărbații sunt înfățișați cu mantii îmblănite și dulame pe trup, la brâu prinși cu taclituri. Jupânețele purtau ținutele specifice acestei epoci. Poate, după o restaurare corespunzătoare a acestei fresce, se vor putea identifica atât personajele în totalitate, cât și realizarea unei descrieri amănunțite a portului lor orășenesc de sfârșit de veac.

Un edificiu care a suferit numeroase transformări de-a lungul timpului este biserica Nicuț, cu hramul Sfântul Nicolae, fiind cunoscută și sub denumirea de Biserica Sfântul Mina, în trecut o mai întâlnim menționată ca biserica Sfântul Nicolae de Sus.

¹⁸ *Ibidem*, p. 284.

¹⁹ Flaminu Mârțu, *Datarea monumentului feudal Marina din Câmpulung Muscel în lumina controverselor și atestărilor investigațiilor arheologice*, în „Studii și Comunicări”, 1984, p. 283.

²⁰ C. Rădulescu Codin, *op.cit.*, p. 184.

²¹ Dănuț I. Manu, *Grija pentru monumentele istorice, obiectiv prioritar al preoților din protopopiatul Câmpulung-Muscel*, Pitești, 1995, p. 282.

Denumirea edificiului de azi provine de la numele lui Constantin Popescu-Nicuț, cel care a refăcut-o în 1854. Ea, în afară de importanța religioasă-istorică, dobândește și o însemnătate socială, prin păstrarea reprezentării ctitorilor săi.

Fig. 4. Biserica Marina, Câmpulung: jupan Barbu, jupan Stoica (fiul său), care susțin biserica, alături de soții și copii (numele acestora nu mai este lizibil).

Din datele importante, care au marcat lăcașul, amintim: fondarea acestuia, de către logofătul Mareș Băjescu, finalizarea de către Constantin Brâncoveanu (1688-1714) și pictarea în 1750, de către preotul Gheorghe, cu soția sa, Constantina și fiul lor logofătul Pană.

Inscripția inițială a monumentului nu se păstrează, iar înscrisul de acum datează de la 1854, când a fost restaurată, de către Constantin Pop-Nicuț cu soția sa Anastasia. A mai suferit de asemenea, în anul 1922 intervenția picturală lui Belizarie, care a repictat edificiul, acoperind stratul vechi.

Totuși, s-au păstrat reprezentările ctitorilor din secolul XIX, pe peretele vestic al pronaosului, încadrați în medalioane, probabil copii după zugrăveala anterioară: în partea dinspre nord Preotul Gheorghe și fiul său logofătul Pană, iar înspre sud Constantin Pop-Nicuț și soția sa, Anastasia.

Preotul Gheorghe (Fig. 5) este înfățișat conform cinului preoțesc cu barbă lungă, în anteriu negru, cu un potcap mai înalt, tot de culoare neagră, ținând în mână dreaptă o Biblie. Fiul său *logofătul Pană* poartă hainele demnității²² sale: un *caftan* de culoare albastră simplu îmblănit pe margini prins la gât, peste un anteriu de culoare

²²Alexandru Alexianu, *op. cit.*, Vol. II, p. 139.

închisă. Pe cap poartă un *potcap* roșu (însemnul funcției sale), care încadrează un cap tuns scurt cu mustață.

Fig. 5. Biserica Sfânta Mina, Câmpulung: Preotul Gheorghe, fiul său logofătul Pană.

Într-unul din medalioanele (Fig. 6) din partea sudică se află zugrăvit *Constantin Pop-Nicuț*, în costum occidental negru: sacou, vestă și pantalon, cu cămașă albă și papion tot negru la gât²³. Părul și barba albă fiind tunse scurt, specific celei de-a doua jumătăți a secolului XIX.

Soția sa, *Anastasia*, de asemenea are o ținută occidentalizată, purtând un *șal* peste taiorul și fusta amplă, de culoare închisă, lăsând vizibil gulerul înalt și mânecile cu horbotă ale unei cămăși albe. Ca podoabe, poartă un medalion mare de aur cu lanț la gât, părul prins în coc sub o *bonetă*, asemenea dantelată de culoare neagră. Culoarea neagră marca o distincție socială și a vârstei, în acest veac²⁴.

În periplul nostru, al identificării edificiilor păstrătoare de tablou votiv din orașul Câmpulung, întâlnim un alt lăcaș, anume biserica „Sfântul Gheorghe” Olari, în „mahalaua olarilor”, ridicată cu pietre provenite de la Cloașter, după cum afirma

²³ Adina Nanu, *op. cit.*, p. 173.

²⁴ *Ibidem*.

Emil Fisder în volumele sale despre *Cultura germană în România, Die Kulturarbeit des Deutschtums in Rumänien*. Astfel, ni se reliefează în ansamblul arhitectural cu elemente gotice, cum sunt portalul și ancadramentul unei ferestre²⁵.

Fig. 6. Biserica Sfânta Mina, Câmpulung: Constantin Pop Nicuț, soția sa Anastasia.

Denumirea de „Mahalaua olarilor”, cartier vechi al orașului are o proveniență datorată înfloririi artei ceramice la Câmpulung, fiind atestată prin organizarea acestui profil de activitate în breaslă. După aceasta este numit și monumentul de cult „Sfântul Gheorghe”- Olari, Sfântul Gheorghe va reprezenta, astfel patronul hieratic al olarilor.

Clădirea, pe care Flaminu Mârțu o consideră că datează din secolul al XV-lea²⁶, nu deține pisanie, anul exact al zidirii rămânându-ne necunoscut. După inscripțiile din biserică putem menționa că pictura din altar a fost realizată în 1717: „a fost zugrăvit și înfrumusețat de Despina a dumnelui Șerban... leat 7225”, iar bolta pronaosului, în 1772, de către diaconul Șerban; în altar se găsește consemnat faptul că tâmpla a fost făcută de către Iorga județ, care a și zugrăvit-o în 1727²⁷.

Alte transformări suferite sunt cele din 1932, când Comisiunea Monumentelor Istorice a executat lucrări de restaurare la acest monument: a fost înlăturată tencuiala de pe pereții exteriori ai pronaosului și altarului până la vechea zidărie, la care s-au

²⁵ Al. M. Zagoritz, *Înrâuriri Gotice în arhitectura românească*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” (BCMI), București, anul IX, Fasc. 34, 1916, p. 44.

²⁶ Flaminu Mârțu, Gheorghe Pârnuță, Ion Hurdubețiu, N. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 111.

²⁷ Răuțescu Ioan, *Câmpulung-Muscel. Monografie istorică*, p. 244.

înlocuit anumite pietre și cărămizi la soclu, în interior a fost spălată pictura²⁸, care astăzi este aproape ilizibilă ca la majoritatea bisericilor vechi din județul Argeș, situație datorată fumului de lumânări.

Cu toate acestea, s-a păstrat o reprezentare votivă (Fig. 7), veche din 1804, precum menționează textul inscripționat deasupra capetelor: „!... *anermano proistos; sni(fiul) Popa Iosif, preotu. Acesta multe odoare a adus bisericii cât pe dinlăuntrul și pe din afară. 1804 august 9*”²⁹, iar alăturat se află portretul cu înscrisul: „*Preoteasa Mariia*”. Amândoi soții sunt reprezentați într-un chenar, pictați peste un strat mai vechi de frescă exterioară situat pe peretele sudic, lateral, exterior edificiului.

Fig. 7. Biserica Sfântul Gheorghe-Olari: popa Iosif și preoteasa Mariia.

Preotul Iosif poartă un potcap negru peste părul tuns scurt, feregea cu mânecile întoarse în sus, de sub care se zărește un anteriu cu dungi albe pe fond gri, prins la brâu cu un taclit roșu. În picioare, are binecunoscuții ceacșiri bufanți și meși, portul incluzând și papucii turcești.

²⁸ N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia, IV Noul stil românesc din veacul al XVII-lea*, în BCMI, nr. 29, 1936, p. 89-90.

²⁹ Text transcris de Marius Păduraru, cercetător la Muzeul Județean Argeș.

Alăturat, preoteasa *Mariia*, este reprezentată într-o feregea îmblănită cu misadă bogată, de sub care e vizibilă o rochie dungată, pe fond alb cu linii verticale, prinsă asemenea la brâu cu bine cunoscutul taclit, de data acesta cu motive colorate. Pe cap poartă o căciulă comun întâlnită la sfârșitul veacului al XVIII-lea, în mână ține o plantă cu trei flori, care aici reprezintă noblețea și etatea, iar în picioare se observă tușat conturul unor iminei turcești

Cu o vechime deosebită de secol al XVI-lea, biserica Șubești, cu hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”, o putem pune alături de biserica Olarilor, deținând tot numele unei vechi mahalale anume cea a negustorilor de *șube*³⁰.

Căderea ecleziastică actuală a suferit de-a lungul timpului trei refaceri. Prima oară a fost edificată și ctitorită de către Oprea și Stanciu Bojea cu fii lor: Stanciul, Voica, Marin, Neninul, Dobre, Marin, Eline, Dragomir, așa cum sunt redați în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice din Aprilie 1931 fasc. 68. Despre cea de-a doua refacere a lăcașului a fost făcută de către județul Gherchi, fost ocârmuitor al Câmpulungului, în vremea lui Matei Basarab (1632-1654), după cum reiese dintr-o altă inscripție, aflată tot în acest loc³¹. Conform pisaniei actuale³², dar și a zgrăfitului mural din interior, se enunță fondatorii acestui ultim lăcaș din 1779, deținător de frescă votivă: „*chir Dosotei arhimandrit și egumen al Mănăstirii ot Câmpulung, și Trandafir logofăt al Sfintei Mănăstiri ot Dolgopol, cu jupânița sa Maria*”.

Ca și celelalte biserici descrise mai sus, aceasta a suferit intervenții de restaurare și consolidare de-a lungul timpului, cea mai importantă fiind cea din 1926 desfășurată sub egida Comisiunii Monumentelor Istorice.

Tabloul votiv al acestei biserici se găsește pe peretele de vestic (Fig. 8), unde sunt zugrăviți ctitorii enumerați în inscripția de mai sus.

Așadar, unul din aceste portrete prezintă pe *Trandafir, logofătul sfintei mănăstiri*, îmbrăcat în costumul ce se purta în acea vreme de tagma negustorească mai bogată, existând o asemănare cu cinul boieresc de atunci. Se cunoaște, că acest port este de proveniență fanariotă, ca și multe din obiceiurile întâlnite în acea perioadă.

Pe deasupra, poartă o *mantie* îmblănită cu *misadă*, a cărei nuanță, așa cum arată azi, pare a fi verde, lăsând să se vadă o feregea, de asemenea îmblănită, cu mâneci scurte până la cot și larg deschisă în față. Pe sub feregea, se poate observa un dungat negru, pe un fond albastru, lung cu mânecile strâmte. La brâu, un *taclit* probabil din mătase de culoare deschisă. În picioare, are *ceacșiri* sau *șalvari*, care se termină cu *meși* și papucii turcești.

³⁰ I. Mihail, *Pictura bisericii Șubești din Câmpulung*, în BCMI, București, anul XX, fasc. 52, 1927, p. 65.

³¹ Eugen Matei, Mihail Becuț, *Biserica Șubești - ctitorie a breslei "Șubarilor din Câmpulung-Muscel"*, în „Argessis”, 1995, p. 289.

³² † În numele Tatălui și al Fiului și al sfântului D(u)hu, amin.

Din râvnă dumnezeiască îndemnat fiind eu, robul lui Dumnezeu Dositheiu arhimandrit, năstavnecul sfintei mănăstiri Câmpulungu, cu Trandafir împreună, Logofăt(t) s(fin)tei mănăstiri, am început și am zidit această sf(ăn)ă biserică a prea sf(in)tei de D(u)m(ne)zeu Născătoarii și pururea fecioarii Mariei și al sf(ăn)ului părintelui nostru Spiridon și a Sf(in)ților Împărați Constantin și Elena, pentru că, fiind altă biserică afară de aceasta, făcut(ă) de un Oprea i Stanciul Boja de(n) leat 7060 (1551-2), și foarte s(ă) învechise și se stricase de tot, s au făcut și s-au înfrumusețat această cum se vede, în zilele preanălțatului Domnu Ion Alixandru Ipsilant-Voievod, cu blagoslovenia Preosf(in)ții Sale părintelui Mitropolitu Grigore, la leat 1779, luna noem(vrie)21, în Eugen Matei, Mihail Becuț, *Biserica Șubești...*, p. 289.

Fig. 8. Biserica Șubești, Câmpulung: Trandafir logofătul, jupânița Maria și fiul.

Într-o ținută asemănătoare, îl găsim zugrăvit și pe fiul său, al cărui nume nu este menționat în inscripții. O diferențiere în costumația copilului, se poate sesiza prin inexistența mantiei, peste anteriorul dungat fiind o feregea scurtă cărămizie până la genunchi, cu gulerul și mânecile de blană cafenie. Amândoi, atât tatăl cât și fiul sunt tunși scurt, cu capul descoperit.

Soția ctitorului, *jupânița Maria*, este înfățișată într-o feregea ușor cambrată, deschisă în față, cu pliuri laterale de culoare albastră, așa cum se poate sesiza în pictura actuală, comparativ cu cea veche care era de o nuanță alburie, imagine păstrată într-o poză realizată după restaurarea din 1926.

Costumația este completată de o rochie lungă cu rever în *formă de V*, prinsă la mijloc cu o curea cu paftale rotunde probabil executate din argint aurit. Părul este strâns în sus, acoperit de un *turban* mic, împodobit cu pietre, la gât are un giuvaer, a cărui formă nu se mai distinge, iar în picioare deține *papuci turcești* cu vârful rotund. Asemănător o regăsim și pe fiica acesteia, care este poziționată în față.

Referitor la podoabele de port, respectiv la piesele de ofervărie putem afirma, în urma cercetărilor arheologice pe toată aria orașului³³, că s-au evidențiat atât din punct de vedere cantități și al diversității (obiecte din metale prețioase încrustate cu pietre și perle), demonstrând, astfel existența nu numai a unor meșteri pricepuți, dar și a unei elite negustorești.³⁴

Biserica Șubești așteaptă să fie restaurată din nou, pentru a putea fi completată această descriere a portului câmpulungean de secol XVIII, etapă când vestimentația orientalizată a boierilor munteni, pătrunde în mediul negustoresc al orașelor.

Edificiile de cult din Câmpulung relevă prin tablourile votive, o descriere mai exactă a portului elitelor câmpulungene până în veacul al XIX-lea, acesta din urmă cunoscut ca și perioada marilor transformări social-politice și vestimentare. Astfel, portul oriental cunoaște un declin și lasă locul celui apusean, mai ales după revoluția de la 1848: ceacșirii, ișlicurile, meșii, giubelele fiind înlocuite de moda occidentală.

În această atmosferă de emancipare a modei se vor înscrie, de asemenea și frescele bisericilor a căror pictură datează din acest secol XIX, de afirmare națională, înscriindu-se și opțiunea pentru ținutele ce veneau din apusul Europei - Paris și Viena, ele fiind aduse o dată cu suflul revoluției franceze.

FOUNDERS FROM CÂMPULUNG REPRESENTED IN THE VOTIVE PAINTINGS

Abstract

The difference of social status along the years in Câmpulung is represented in the mural paintings from churches. On the walls of the Orthodox churches from Câmpulung are thus preserved the images of the clothes of the founders from the past whose life was not hard at all.

³³ Flaminio Mîrțu, Gheorghe Pârnuță, Ion Hurdubețiu, N. Nicolaescu, Ilie Stănescu, *Câmpulung-Muscel ieri și azi*, Câmpulung-Muscel, 1974, p. 116.

³⁴ *Ibidem*.